

Dr. sc. Ermin Kuka
Univerzitet u Sarajevu University of Sarajevo
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava / Institute for the Investigation of Crimes
against Humanity and International Law

UDK 620.9 + 502.1 (497.6)

Pregledni naučni članak

**KONFLIKT I USAGLAŠAVANJE ENERGETSKE POLITIKE I
POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA U BOSNI I HERCEGOVINI**

**CONFLICT AND RECONCILIATION OF ENERGY POLICY AND
ENVIRONMENTAL POLICY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

Niz je suštinskih pitanja i problema u vezi sa konfliktom energetske politike i politike zaštite okoliša koje je potrebno seriozno elaborirati s ciljem osiguranja polazne osnove za usaglašavanje i integriranje ovih međusobno suprotstavljenih javnih politika. Stoga se osobit naglasak stavlja na procese zagovaranja, implementiranja te međusobnog usaglašavanja i integriranja ovih dviju strateških javnih politika svake države s posebnim osvrtom na stanje i mogućnosti u Bosni i Hercegovini. To je ujedno i ključni problem i predmet ovoga istraživanja. Imajući u vidu navedeni problem i predmet, polazi se od generalne hipoteze kako afirmacijom strateških partnerstava i izgradnjom kooperativnih odnosa energetska politika može osigurati odgovarajuću resursnu osnovu, a koja je inače ograničena, dajući time potporu bržem rastu i razvoju bh. ekonomije, s tim da se pritom istodobno mora očuvati okoliš. To podrazumijeva simultano mirenje neophodnog ekonomskog napretka i socijalne kohezije uz puno uvažavanje zaštite okoliša. Rezultati provedenih empirijskih istraživanja mogu biti od značaja za iznalaženje prihvatljivih rješenja evidentnog konflikta dviju relevantnih javnih politika, a u funkciji osiguranja pretpostavki održivog razvoja bh. ekonomije.

Ključne riječi: javne politike, energetska politika, zaštita okoliša, konflikt, usaglašavanje, Bosna i Hercegovina

Summary

There is a number of essential questions and problems connected to a conflict and reconciliation of energy policy and environmental policy that need to be elaborated with the goal of securing the starting basics for consonencing and integrenaising

these mutually opposing public themes. Therefore a strong accent is set on processes of advocacy, implementing, collaborating, concensing and integration of these two strategically public policies of every country with a special review on state and possibilities in Bosnia and Herzegovina. That is also a key problem and a subject of this research. Having in sight a problem and subject stated above we start from general hypothesis how forming strategic partnerships and building cooperative relationships, energy policy can assure corresponding resource basis that is usually limited, thus giving the support to a faster growth and development in bh economy, with that also it must preserve environment. That means simultaneously conciliating needed economic progress and social cohesion with full environmental protection. Results provided by empirical research can be of importance for finding an acceptable solution to an evident conflict to these two relative and public policies and in function securing assumptions to a sustainable progress of bh economy.

Keywords: *public policy, energy policy, environmental protection, conflict, reconciliation, Bosnia and Herzegovina*

Uvod

Kao posebne sektorske javne politike, energetska politika i politika zaštite okoliša zauzimaju značajno i važno mjesto u razvoju svakog društva i države.

Proizvodnja i potrošnja energije izaziva značajne eksterne efekte (eksternalije). Naime, „sva proizvodnja i potrošnja energije doprinosi zagađenju vazduha, vode, zemljišta i stvara rizike za ljudsko zdravlje i prirodu“ (Rakić, Kolašinac 2009). To se osobito odnosi na današnje vrijeme, gdje interesna pohlepa za sve većim i brzim bogatstvom i profitom pojedinaca i interesnih skupina gotovo u potpunosti marginalizira posljedice takvog rada i pristupa. Navedeni problemi traže brza rješenja za pitanja eksternalija. Kao ključni akter tog procesa pojavila se država, sa zadatkom da na adekvatan način uredi pitanja koja se tiču energije i energetike kao značajne okosnice razvoja svake nacionalne ekonomije. Interveniranje države u oblast energije i energetike u okviru nacionalnih politika i ekonomija utjecalo je na konstituiranje još jedne javne politike, a to je energetska politika. Ona je direktan rezultat i produkt državnog intervencionizma u oblast energetike.

Energetska politika, prema Fransisu MekGovanu (*Francis McGowan*), obuhvaća „intervencije u sektor proizvodnje ugljena, električne energije,

nafte i plina, kao i nuklearne energije i obnovljivih izvora energije, te aktivnosti usmjerene na poboljšanje energetske učinkovitosti u opskrbi i potrošnji. Službena energetska politika može se definirati kao strategija koju jasno elaborira i eksplicitno formulira vlada kako bi upravljala sadašnjom i budućom energetsom ravnotežom” (McGowan 1996). Evidentno je da je ova vrsta javne politike široko obuhvatna, te je izuzetno značajna za svaku državu. Također, jasno je kako je direktno ili indirektno vezana i za neke druge javne politike, a osobito za politiku zaštite okoliša s kojom je u izravnom kauzalnom odnosu. Stoga energetska politika spada u red strateški važnih javnih politika koje državi stoje na raspolaganju.

S druge strane, pod okolišem se podrazumijeva „skup elemenata koji, svojim složenim vezama, tvore okvir, okolinu i životne uslove čovjeka i društva... Okoliš je prirodno okruženje: zrak, tlo, voda i more, klima i biljni i životinjski svijet u ukupnosti uzajamnog djelovanja i kulturna baština kao dio okruženja kojeg je stvorio čovjek“ (Lindov 2011).

U *Leksikonu održivog razvoja* pod pojmom zaštite okoliše (engl. *environmental protection*) stoji da se taj pojam odnosi na „sustav aktivnosti, tehničkih, pravnih i ekonomskih mjera te moralnih postupaka pojedinaca, institucija, države ili međunarodnih organizacija kojima je cilj očuvanje (prirodnog i kulturnog) okoliša od propadanja“ (Bačun et. al. 2012).

Evidentno je kako politika zaštite okoliša obuhvaća, prije svega, sve one intervencije usmjerene na sprečavanje zagađenja i zaštitu ukupnog prirodnog biodiverziteta od eksternih efekata koji nastaju kao posljedica ubrzanog rasta i razvoja (osobito energetske). Eksterni efekti (eksternalije) se javljaju „kad god neka aktivnost pojedinca ili firme utiču na drugog pojedinca ili firmu, koji za taj uticaj ne plaćaju, ili nisu plaćeni“ (Stiglitz 2004).

Općenito promatrano, problemi koji se odnose na zaštitu okoliša i životne sredine su raznoliki, sveobuhvatni i globalni, te stoga i zahtijevaju pozornost kako nacionalnih tako i međunarodnih, pa i globalnih aktera. Ti problemi potječu, prije svega, od samih stanovnika planete Zemlje, tj. od njihova stila i načina života, potrošačkih preferencija, kao i narušenih i poremećenih vrijednosti življenja. U tom smislu, potrebno je implementirati značajne i važne promjene ukupnog ponašanja ljudi, a sve s ciljem osiguranja očuvanja i zaštite prirodnih resursa kao neophodnih uvjeta života svih budućih generacija. Stoga se osobita pozornost treba usmjeriti na eksterne efekte.

U skladu s navedenim, jasno je kako su „politika zaštite okoliša i energetska politika toliko isprepletene da odluke koje se donose radi zaštite okoliša i suzbijanja klimatskih promjena (primjerice, smanjenja emisije stakleničkih plinova i drugih negativnih eksternalija izgaranja fosilnih goriva, kao što su

ispuštanje i stvaranje sumpornog dioksida, teških metala ili *'kiselih kiša'*) izravno utječu na odluke o energiji, a napose na preusmjeravanje energetske tehnologije na čistu energiju” (Stipetić 2013).

Posebno pitanje predstavlja konflikt koji neminovno nameće potrebu usaglašavanja energetske politike i politike zaštite okoliša. Zbog te isprepletenosti još uvijek se vode brojne znanstvene i stručne rasprave o tome kako i na koji način pomiriti ove dvije vrste javnih politika, tj. kako riješiti njihov konflikt i međusobno ih usaglasiti i integrirati. To je još uvijek otvorena tema i svakako da će biti tako i u budućnosti, prije svega, zbog permanentnog zagovaranja energetske razvoja, osobito onih država koje spadaju u red slabo razvijenih i država u razvoju.

Specifičnosti bh. javnih politika

Bosna i Hercegovina je država postratne tranzicije i izgradnje demokratskih institucija neophodnih za njeno normalno funkcioniranje te zadovoljenje interesa svih građana. Zbog složene unutrašnje administrativne i političke strukture izraženi su brojni problemi koji usporavaju njen napredak na putu demokratiziranja društvenih odnosa i članstva u međunarodnim organizacijama i institucijama (prije svih u Evropskoj uniji i NATO savezu). U skladu s Dejtonskim mirovnim sporazumom iz 1995. godine, Bosna i Hercegovina se sastoji od dva administrativna entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Nešto ranije, Vašingtonskim sporazumom (iz 1994. godine) stvorena je Federacija Bosne i Hercegovine sporazumom bošnjačkog i hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. Entitet Federacija Bosne i Hercegovine je nadalje podijeljena na deset (10) kantona, od kojih svaki ima svoju skupštinu, vladu i druge kantonalne organe. Uz navedeno, tu je još i Brčko Distrikt BiH koji funkcionira kao posebna administrativno-teritorijalna jedinica u sastavu države Bosne i Hercegovine. Sastavni dio Dejtonskog sporazuma jeste i Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks IV). Navedena složena administrativna struktura uvjetovala je i složenu i veoma heterogenu političku i svaku drugu strukturu bosanskohercegovačkog društva i države. Temeljem toga konstituirana su četiri nivoa vlasti i to: državni, entitetski, kantonalni i općinski, s brojnim vladama, ministarstvima, skupštinama, agencijama, službama...

S obzirom na činjenicu kako su vlade ključni kreatori javnih politika, evidentno je iz prezentirane heterogene bosanskohercegovačke državne i političke strukture da je taj proces u Bosni i Hercegovini dosta kompliciran, složen i u velikoj mjeri ograničen.

Članom III Ustava Bosne i Hercegovine definirane su nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta. Tako su u tački 1. navedenog člana definirane sljedeće nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine (Dejtonski mirovni sporazum, 1995):

- a) vanjska politika,
- b) vanjskotrgovinska politika,
- c) carinska politika,
- d) monetarna politika, kao što je predviđeno članom VII,
- e) finansiranje institucija i plaćanje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine,
- f) imigracije, izbjeglice i azil,
- g) provođenje međunarodnih i međuentitetskih politika i regulacija krivičnih propisa, uključujući i odnose s Interpolom,
- h) uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacija,
- i) reguliranje međuentitetskog transporta,
- j) kontrola zračnog prometa.

Iz pobrojanih nadležnosti institucija na nivou Bosne i Hercegovine evidentno je kojim sve javnim politikama, kao alatima, instrumentima i mehanizmima, država raspolaže i upravlja. Sve su one strukturirane kroz resorna ministarstva u okviru Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine čini ukupno devet ministarstava i to:

- Ministarstvo vanjskih poslova,
- Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa,
- Ministarstvo komunikacija i prometa,
- Ministarstvo finansija i trezora,
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice,
- Ministarstvo pravde,
- Ministarstvo sigurnosti,
- Ministarstvo civilnih poslova,
- Ministarstvo odbrane.

Rad Vijeća ministara Bosne i Hercegovine uređen je trima ključnim dokumentima: Zakonom o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, Poslovníkom o radu Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine. Zakonom o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine regulirane su temeljne nadležnosti Vijeća ministara, ko su njegovi članovi, kako se biraju i razrješavaju, te koje su samostalne upravne organizacije u okviru Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Poslovníkom o radu Vijeća ministara Bosne i Hercegovine detaljno se uređuju ustrojstvo, način rada i donošenje odluka, kao i odnos

Vijeća ministara prema drugim organima i institucijama vlasti. Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine propisano je koliko ministarstava čini Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, te koje nadležnosti i aktivnosti Vijeća ministara su u djelokrugu rada svakoga ministarstva.

Kroz usporedbu ministarstava pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine s temeljnim nacionalnim javnim politikama, kako su shvaćene u relevantnoj literaturi o javnim politikama, a imajući u vidu temeljne resore prisutne u zapadnoevropskim državama, moguće je definirati osnovne javne politike države Bosne i Hercegovine.

Osnovne javne politike države Bosne i Hercegovine, raspoređene po uzoru na zapadnoevropske države prema „pet resora (klasični državni resori, ekonomske politike, socijalne politike, posebne sektorske politike i ostale politike)“ (Petek 2012), te raspoređene prema nadležnim ministarstvima, predstavljene su u sljedećoj tabeli:

JAVNE POLITIKE NA RAZINI BOSNE I HERCEGOVINE		
Resori	Javne politike	Nadležno državno ministarstvo
KLASIČNI DRŽAVNI RESORI	Vanjska politika	Ministarstvo vanjskih poslova
	Migraciona politika	Ministarstvo vanjskih poslova
	Vanjskotrgovinska politika	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Carinsko-tarifna politika	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Politika zaštite temeljnih ljudskih prava	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
	Sudska politika	Ministarstvo pravde
	Kaznena politika	Ministarstvo pravde
	Politika javnog reda i mira	Ministarstvo sigurnosti
	Odbrambena politika	Ministarstvo odbrane
EKONOMSKE POLITIKE	Politika konkurentnosti	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Investiciona politika	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

	Porezna politika	Ministarstvo finansija i trezora
	Budžetska politika	Ministarstvo finansija i trezora
	Politika regulacije finansijskog tržišta	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Politika rada i zapošljavanja	Ministarstvo civilnih poslova
SOCIJALNE POLITIKE	Politika prema ženama	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
	Politika prema manjinama	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
	Obiteljska politika	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
	Zdravstvena politika	Ministarstvo civilnih poslova
	Politika socijalne skrbi i socijalne pomoći	Ministarstvo civilnih poslova
POSEBNE SEKTORSKE POLITIKE	Poljoprivredna politika	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Politika zaštite okoliša	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Energetska politika	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
	Komunikaciono-informacijska politika	Ministarstvo komunikacija i prometa
	Medijska politika	Ministarstvo komunikacija i prometa
	Transportna politika	Ministarstvo komunikacija i prometa
	Politika istraživanja i razvoja (nauke i obrazovanja)	Ministarstvo civilnih poslova
	Geodetsko-geološka politika	Ministarstvo civilnih poslova
OSTALE POLITIKE	Religijska politika	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

	Kulturna politika	Ministarstvo civilnih poslova
	Sportska politika	Ministarstvo civilnih poslova

Tabela 1. Javne politike na razini Bosne i Hercegovine
(Izvor: Jašarević i Kuka 2016)

Iz prezentirane tabele evidentan je širok spektar i raspon različitih javnih politika koje se nalaze u nadležnosti države Bosne i Hercegovine. Promatrano kroz tu prizmu, može se konstatirati kako država relativno dobro kotira kada su pitanju njene javne politike. Međutim, upravo u tim činjenicama se nalaze krupni problemi i ograničenja koji stoje na putu efikasnog, efektivnog i funkcionalnog odlučivanja, formuliranja i implementiranja pobrojanih javnih politika. Naime, zbog heterogenosti, složenosti i decentraliziranosti javnog odlučivanja u Bosni i Hercegovini (četiri nivoa odlučivanja), aktualnog unutarnjeg pravno-političkog, pa i teritorijalnog ustrojstva države, te zbog složenih procedura decentraliziranog odlučivanja, formuliranja i implementiranja navedenih javnih politika svedeno je gotovo na minimum. Usljed takvog stanja, državne javne politike gotovo da su u potpunosti potisnute i srozane pod pritiskom i nadmoćnosti javnih politika entiteta i kantona u entitetu Federaciji Bosne i Hercegovine. Primjera radi, u Republici Hrvatskoj je centraliziran sistem odlučivanja o javnim politikama (Petek 2012), a što omogućuje njihovo funkcionalnije i efikasnije implementiranje u praksi (u rješavanju konkretnih problema).

Disperziranost javnih politika u Bosni i Hercegovini često dovodi do „situacija u kojima dolazi do preklapanja nadležnosti po pitanju formuliranja i implementiranja javnih politika, a što za posljedicu ima stopiranje brojnih i krupnih državnih kapitalnih projekata ulaganja u državna javna dobra. Ovdje se ne želi ni u kom slučaju spočitavati i umanjivati značaj koji imaju lokalne, kantonalne i entitetske javne politike, već naznačiti činjenica kako državne javne politike trebaju biti krovne javne politike koje će omogućavati i nadzirati javne politike nižih razina vlasti. Dakle, obratno je postavljen red stvari, odnosno postavljena je situacija odozdo prema gore, gdje se pri takvoj putanji gornja (najviša tačka) zamagljuje, lapi i gubi u brojnosti, šarenilu i nadležnosti nižih nivoa“ (Jašarević i Kuka 2016).

Navedene specifičnosti, kao i niz drugih, upućuju na zaključak kako su državne javne politike u Bosni i Hercegovini u velikoj mjeri ograničene i limitirane u svom formuliranju i praktičnom implementiranju u praksi. A bit

i suština svake javne politike leži upravo u njenom konkretnom (stvarnom) implementiranju u okviru društvene zajednice. Takvo stanje i takvi pristupi javnim politikama ne omogućavaju implementiranje razvojnih strategija koje trebaju biti rezultanta pozitivnog i transparentnog upravljanja i korištenja prirodnih resursa. S tim u vezi, ekonomsku održivost i daljnji razvoj društva i države nije moguće osigurati i ostvariti ukoliko se u startu ne osiguraju efikasni alati i mehanizmi neophodni za usaglašavanje i integriranje energetske politike i politike zaštite okoliša.

Javno zagovaranje energetske politike i politike zaštite okoliša u funkciji razvoja Bosne i Hercegovine

Javno zagovaranje predstavlja „pokušaj posrednog utjecaja na sadržaj političkih odluka putem organiziranih planiranih intervencija kojima se mobilizira politička i društvena podrška radi promjene u načinu rješavanja određenoga javnog problema“ (Miošić et. al. 2014).

U *Leksikonu održivog razvoja* stoji kako „u širem smislu, zagovaranje okuplja skupine i pojedince koji žele utjecati na kreiranje, stvaranje i promjenu politika i ponašanja institucija koje nad njima imaju moć. U isto vrijeme, zagovaranje je temeljan i dugotrajan proces u demokratskim društvima u kojima skupine građana imaju pravo utjecati na politiku državnih institucija. Sudionici kampanje trebaju imati jasnu predodžbu o tome čiji interese brane, odnosno tko su osobe koje imaju koristi od njihova zagovaranja“ (Bačun et. Al. 2012).

Javnim zagovaranjem i usaglašavanjem je moguće postići racionalno i održivo upravljanje raspoloživim prirodnim potencijalima, njihovu racionalnu i održivu upotrebu (korištenje), kroz usmjeravanje prema učinkovitijim privrednim granama, te implementiranje razvojnih strategija. Suština takvog pristupa nalazi se u traganju za *Pareto* – poboljšanjima, a koja će omogućiti razvoj obiju javnih politika, a da se ne izazivaju eksterni efekti na bilo kojoj strani. U tom kontekstu, glas javnosti treba biti prihvaćen kao konstruktivan kreator javnih politika, a ne samo glas vlade kao ključnog aktera. Saradnja i demokratsko (racionalno i argumentirano) pregovaranje i dogovaranje tih aktera omogućit će kako energetske tako i prirodne i turističke, pa i svaki drugi razvoj društva i države.

Sam pojam javnog zagovaranja podrazumijeva određeni utjecaj najrazličitijih društvenih i interesnih skupina na oblikovanje ishoda

političkog i drugih oblika odlučivanja u okviru političkog i svakog drugog procesa. Suština javnog zagovaranja jeste interveniranje u stvarnost uvođenjem neke promjene i to u korist onih koji nemaju moć (ili je imaju nedovoljno).

U praksi egzistira više vrsta javnog zagovaranja. S tim u vezi, pravi se klasifikacija javnog zagovaranja na: javno zagovaranje usmjereno na vlast i javno zagovaranje usmjereno na društvo. U javno zagovaranje usmjereno na vlast spadaju: administrativno zagovaranje (zagovaranje pri izvršnoj vlasti), sudsko ili pravno zagovaranje te zakonodavno zagovaranje, dok u javno zagovaranje usmjereno na društvo spadaju: javne i medijske kampanje, programi informiranja i edukacije, publiciranje, konferencije za medije, poticanje građanske akcije ponekad može uključivati i mobilizaciju građana kroz proteste ili demonstracije.

Kada je u pitanju javno zagovaranje energetske politike u Bosni i Hercegovini, ono zauzima osobito značajno i važno mjesto. Naime, država Bosna i Hercegovina se još uvijek nalazi u periodu tranzicije i nastojanja ka ulasku u skupinu država sa razvijenom ekonomijom. Činjenica je kako je jedna od ključnih okosnica razvoja svake države i njene ukupne ekonomije upravo energetska politika. To je u Bosni i Hercegovini još izraženije iz razloga što država raspolaže značajnim energetske potencijalima (vodnim potencijalima, rudnim potencijalima, mineralnim potencijalima i slično), od čijeg efikasnog iskorištavanja uveliko ovisi razvoj države.

Međutim, iako raspolaže značajnim energetske resursima, država se suočava s permanentnim problemom njihovog iskorištavanja (upotrebe). To se osobito odnosi na problem održivog i planskog upravljanja energetske potencijalima u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, važno je naglasiti nekoliko indikativnih problema i prepreka.

Prvo, Bosna i Hercegovina je država koja, prema izvještajima Svjetske organizacije za zaštitu prirode (WWF), troši „više prirodnih resursa nego što joj je dostupno”, odnosno „trenutna je potrošnja resursa oko 50% više nego što raspoloživi resursi mogu podnijeti” (Đukić-Suhajček 2013). Tako je na djelu neracionalan pristup iskorištavanju energetske resursa, a što se osobito ogleda u eksternim efektima koji takvi pristupi imaju na sami okoliš i zaštitu okoliša. Isto tako, ne postoji jasan plan i strategija identificiranja suštinski važnih geografskih oblasti i područja za efikasan proces konzerviranja potencijala i ekonomske dobiti. Ovo je potrebno iz razloga „udovoljenja principima održive konzervacije prirodno vrijednih područja i uravnotežene upotrebe prirodnih resursa u generiranju ekološki profitabilnih projekata” (Strategija zaštite okoliša FBiH 2008–2018, 2008).

Eksterni efekti zagovaranja energetske politike u Bosni i Hercegovini najočitiiji su na primjerima izgradnje malih i srednjih hidrocentrala na manjim rijekama i vodotocima u državi (Vrbas, Bosna, Prača, Una i dr.). Zagovornici ovakvih investicionih energetskih projekata stoje na stanovištu kako ovakvi projekti donose brojne koristi državi, a da pritom zanemarivo utječu na stanje okoliša u oblastima gdje se oni implementiraju. Međutim, protivnici takvih projekata smatraju kako se takvim pristupima narušava prirodno bogatstvo i prirodna mikroflora koja krase bosanskohercegovačke predjele (rijeke, šume, jezera), te da su mnogo veće štete takvih projekata nego koristi koje proistječu iz toga.

Praksa pokazuje kako se glas ovih drugih, u većini slučajeva, ne poštuje zbog, prije svega, jakih privatnih energetskih lobija koje interesira isključivo i samo profit. Stoga su konflikti između energetskih javnih politika i politika zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini gotovo permanentni i zahtijevaju ozbiljan i seriozan pristup njihovu pravovremenom i efikasnom rješavanju.

Javno zagovaranje je izrazito zastupljeno kada je u pitanju zaštita okoliša. Mnogo je razloga takvog pristupa, a jedan od ključnih jeste svakako i doprinos razvoju turizma kao važne grane razvoja svake države koja raspolaže prirodnim bogatstvima i ljepotama.

Zagovaranje zaštite okoliša ima svoje povijesno političko i društveno utemeljenje. Na temelju takvih shvatanja i pristupa (zagovaranja) u političkoj znanosti se kristalizirala i nova ideologija koja nosi naziv ideologija zaštite životne sredine (environmentalizam). Naime, „iako se environmentalizam obično smatra novom ideologijom, koja je povezana s pojavom ekološkog pokreta zelenih na kraju dvadesetog veka, njegovi koreni sežu do devetnaestog veka i pobune protiv industrijalizacije. Environmentalizam odražava brigu zbog štete koja se nanosi prirodi ubrzanom ekonomskim razvojem (koja je uvećana u drugoj polovini dvadesetog veka usponom nuklearne tehnologije, kiselom kišom, uništavanjem ozona, globalnim zagrejanjem itd.)“ (Heywood 2004).

Bosna i Hercegovina je država koja se nalazi upravo u stanju kada se nastoji dostići ubrzani ekonomski rast i razvoj. To se u mnogim slučajevima čini po svaku cijenu, ne računajući na eksterne efekte takvih postupaka. Tomu je svakako uveliko pridonio i proces privatizacije koji još uvijek nije priveden kraju. Zbog brojnih izraženih slabosti u implementiranju procesa privatizacije, kao i pohlepe pojedinih privatnih poduzetnika za brzim profitom na štetu okoliša, nastaju ogromne štete i nesagledive posljedice. Takvo stanje stvari u Bosni i Hercegovini je navelo brojne organizacije (prije svega nevladine) i formalne i neformalne skupine građana kao i turističke zajednice da pojačaju svoj glas protiv uništavanja prirodnih i drugih raznolikosti kojima država raspolaže.

Glavni argument zagovaranja zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini jeste turizam. Zagovornici politika zaštite okoliša smatraju i zastupaju stav i mišljenje kako je zaštita okoliša ključna determinatna razvoja turizma u Bosni i Hercegovini. Turizam je snaga koja je još uvijek nedovoljno iskorištena u Bosni i Hercegovini, a koja, u konačnici, uveliko može utjecati na ukupni ekonomski razvoj države.

Džozef Stiglic (*Joseph E. Stiglitz*) smatra kako država, kao ključni implementator politika zaštite okoliša, provodi tri vrste politika zaštite okoliša i životne sredine, te ih dijeli u tri skupine i to u skladu s tim da li su prvenstveno usmjerene na zrak, vodu ili zemlju (Stiglitz 2004). Promatrano u bosanskohercegovačkom kontekstu, država posjeduje sve ove prirodne potencijale, ali implementiranje njihove zaštite u konkretnoj praksi je sporo i ograničeno. Ključna ograničenja tiču se činjenice kako se u Bosni i Hercegovini prirodnim bogatstvima i drugim javnim dobrima raspolaže isključivo na stranačkoj (mandatnoj) osnovi. To znači da vladajuće političke elite smatraju ta dobra čisto svojim (stranačkim) plijenom, pa ih tako i iskorištavaju, ne mareći mnogo na eksterne efekte.

Mogućnosti rješavanja konflikta kroz usaglašavanje i integriranje energetske politike i politike zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini

U teoriji i praksi su razvijena četiri načina na koje je država pokušala potaći pojedince i poduzeća na društveno efikasno ponašanje kada je u pitanju zaštita okoliša, a to su:

- (1) novčane kazne i porezi,
- (2) subvencije,
- (3) transferzibilne dozvole i
- (4) regulacija (Stiglitz 2004).

Kako dalje naglašava Džozef Stiglic, „sistem kazni može da pomogne u postizanju Pareto - efikasnih rezultata ukoliko postoje valjane informacije u vezi s graničnim društvenim koristima od eksternih efekata (kao kada je u pitanju zagađenje), a kazne se mogu korigovati u skladu s njihovim troškovima. Iako omogućavaju efikasno smanjenje, subvencije za smanjenje zagađenja dovešće do prekomerne proizvodnje proizvoda koji izazivaju zagađenje. Oni što od sistema kazni imaju koristi, u principu su više nego sposobni da obeštete gubitnike, ali su u praksi ta obeštećenja retka. Stoga, opredeljenje za sistem kontrole eksternih efekata ima značajne distributivne posledice. Transferzibilne dozvole takođe mogu da dovedu do efikasnog smanjenja zagađenja (ograničavaju količinu zagađenja koju svaka firma

može da ispusti – trgovanje dozvolama). Propisi koji stavljaju naglasak na inpute ili standarde, pks voj prilici će za posledicu imati neefikasnost“ (Stiglitz 2004).

Evidentno je da država koja nema uređenu ekonomiju i uređen sistem teško da može postići pozitivne rezultate u oblasti zaštite okoliša. Na tu činjenicu upozoravaju Paul Samuelson (*Paul A. Samuelson*) i Viljem Nordhaus (*William D. Nordhaus*) kada kažu da „u neuređenoj ekonomiji premalo je smanjenja, a previše zagađenja“ (Samuelson, Nordhaus 2007).

Imajući u vidu globalne razmjere zagađenja i zaštite okoliša, navedeni autori zaključuju kako države u budućem periodu moraju „smisliti novo oruđe za napredovanje u međunarodnim sporazumima za situacije kada globalni trendovi okoliša zaprijetu našim životnim standardima ili ekosustavima.“ (Samuelson, Nordhaus 2007), jer pitanja zagađenja i zaštite okoliša nisu striktno nacionalna, već postaju sve više internacionalizirana i zahvaćaju širi (globalni) okvir.

Da bi se moglo govoriti o rješavanju izraženog konflikta i raditi na usaglašavanju energetske politike i politike zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini, neophodan je jedan racionalan i sistematski pristup. Takav pristup podrazumijeva, prije svega, povezivanje aktera tih politika i izgradnju njihovih odnosa na principima saradnje i obostranog razumijevanja. Činjenica je kako zagovaranje obje ove javne politike pridonosi ukupnom razvoju države, ali isto tako ne smije se ni u kom slučaju dozvoliti da razvoj jedne privredne grane nanosi ogromne i nesagledive posljedice isto tako važnoj drugoj privrednoj grani.

S tim u vezi, potrebno je slušati i tražiti potrebni kompromis koji bi se temeljio na racionalnoj i konstruktivnoj kritici, a nikako na međusobnom nepoštivanju i negativnom prozivanju. U tim aktivnostima svakako da je neophodna i potpora međunarodnih aktera, ali sama agenda treba biti domaća.

Aktualni primjeri negativnih eksternalija i jakih lobija na bosanskohercegovačkom tržištu jesu primjeri poduzeća poput: Željezare Arcelor Mittal u Zenici, termoelektrana u Kaknju, Tuzli i Gacku, cementare Kakanj, Fabrike glinice i Alumine u Zvorniku, Aluminijska Mostar. Niz je drugih manjih poduzeća koja se svrstavaju u ovaj industrijski sektor. Tako npr. „fabrika glinice, za svaku jedinicu proizvedene glinice u vazduh se ispušta određena količina dima koja zagađuje životnu sredinu. Taj dim štetno utiče na zdravlje onih koji udišu vazduh. Zbog takvih eksternalija, trošak proizvodnje glinice za društvo je veći od troška fabrike glinice“ (Stanić, 2012).

Negativne eksternalije su glavni uzročnik zagađenja okoliša u Bosni i Hercegovini, zemlji s izuzetno bogatim i raznolikim prirodnim resursima, ljepotama i biodiverzitetom. Jedan od najzagađenijih gradova u Bosni i

Hercegovini zbog eksternih efekata proizvodnje jeste svakako Zenica, u kome se nalazi Željezara Arcelor Mittal. Problem zagađenja Zenice je prisutan od pokretanja proizvodnje u Željezari i još uvijek je aktualan. Tako je 25. marta 2015. godine na mjernoj stanici u zeničkom naselju Tetovo u prijepodnevnim satima izmjerena koncentracija benzola (jednog od najopasnijih organskih jedinjenja koje ima direktne kancerogene efekte na zdravlje ljudi, tj. na cjelokupan ljudski organizam) od 82-104 mikrograma po kubnom metru, što je i do 20 puta više od dozvoljenog prema evropskim propisima. Važno je, u ovom kontekstu, naglasiti da niti Federacija Bosne i Hercegovine, a niti država Bosna i Hercegovina nemaju uopće usvojene standarde i propise o graničnim vrijednostima za benzol, dok evropske direktive propisuju da njegova vrijednost ne smije biti veća od 5 mikrograma po kubnom metru.

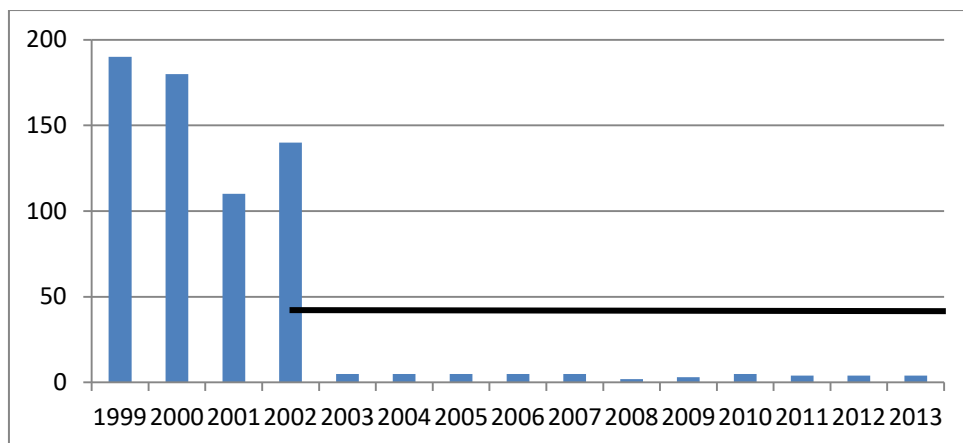
Navedeni empirijski primjeri su samo neznatan dio izraženih negativnih eksternih efekata u Bosni i Hercegovini, a koji svake godine sve više utječu na zagađenje životne sredine, pa samim time i na zdravlje ljudi. Sami ljudi, tj. kupci i prodavci proizvoda nastalih kao rezultat negativnih eksternih efekata, veoma malo ili gotovo nikako ne poklanjaju pozornost tom problemu, zanemarujući na taj način vanjske utjecaje svojih postupaka.

Jedino prihvatljivo rješenje, uopćeno promatrano, pa samim time i za Bosnu i Hercegovinu, jeste „*internacionalizacija eksternalija (eksternih efekata)*“, tj. pristup eksternim efektima na način da se državnim instrumentima i mehanizmima kupci (potrošači) i prodavci (ponuđači) na bosanskohercegovačkom tržištu navedu i afirmiraju da, prilikom kupnje, odnosno prodaje gotovih proizvoda, obrate pozornost upravo na eksterne utjecaje svojih postupaka i odluka“ (Jašarević i Kuka 2016).

Pozitivan primjer kako lokalne vlasti mogu utjecati na zaštitu okoliša u praksi je općina Kakanj. Kakanj je poznat kao industrijski grad, sa velikim i značajnim prirodnim i privrednim resursima, što ga svrstava u red ekonomski snažnih općina u Bosni i Hercegovini. Visoka razina industrijske razvijenosti ima za posljedicu ispuštanje značajnih količina štetnih tvari i materija iz industrijskih pogona (poduzeća), što prijeti i izaziva veliku zagađenost okoliša ne samo u gradu Kaknju već i šire. Krupni industrijski zagađivači okoliša u Kaknju su: Termoelektrana Kakanj, Tvornica cementa Kakanj i rudnici. Iako je kod navedenih privrednih subjekata izraženo smanjenje zagađenosti kako zraka tako i vode, Kakanj i dalje spada u red najzagađenijih gradova u Bosni i Hercegovini.

Upravo zbog navedene činjenice kao i permanentnih pritisaka i urgencija od lokalnih nevladinih organizacija i udruženja građana koja se bave, pored ostalog, i zaštitom okoliša, općinske (lokalne) vlasti u Kaknju su morale

poduzeti određene aktivnosti i mjere (Građani Kaknja su u jednom periodu 2002. godine nasilno prekinuli rad Tvornice cementa Kakanj, što je bio alarm i znak kako lokalnim vlastima u Kaknju tako i vlasnicima poduzeća da se trebaju što prije posvetiti pitanjima smanjenja emisije čestica koje zagađuju okoliš, ali i ugrožavaju živote i zdravlje stanovništva). Lokalna vlast u Kaknju je prepoznala zahtjeve nevladinih organizacija i građana, te je angažirana nadležna inspekcija Zeničko-dobojskog kantona koja je, u konkretnom slučaju daljnjeg rada Tvornice cementa Kakanj, izdala naredbu za prekid rada poduzeća sve dok se ne poduzmu potrebne mjere na izvršenju propisanih obaveza koje se odnose na emisiju otrovnih i opasnih čestica. Da su doista učinjeni pozitivni pomaci, uz aktivnost i ulogu lokalnih vlasti (u ovom slučaju općinske vlasti u Kaknju), upućuju i podaci o količinama emisije prašine sa dimnjaka Tvornice cementa Kakanj u periodu 1999–2013. godine. Ovi podaci su predstavljeni na sljedećem grafikonu:

Zakonski limit za Bosnu i Hercegovinu i Evropsku uniju

Slika 1. Emisija prašine sa dimnjaka Tvornice cementa Kakanj izražena u mg/m³ (po godinama) (izvor: www.kakanjcement.ba)

Kao što se vidi iz prethodnog grafikona, počev od 2003. godine, saradnjom lokalnih i djelimično kantonalnih vlasti, građana i menadžmenta poduzeća značajno je smanjena emisija prašine sa dimnjaka Tvornice cementa Kakanj. Od 2003. godine ta emisija je mnogo manja i od zakonskog limita za Bosnu i Hercegovinu i Evropsku uniju (zakonski limit je 50 mg/m³), a da pritom nije narušena proizvodnja cementa.

Problem eksternih efekata (eksternalija) te načine i oblike interveniranja države u tom segmentu Džozef Stiglic objašnjava primjerom izlivanja naftne mrlje iz tankera *Valdes*. „Tankeri za prevoz nafte već dugo predstavljaju glavni izvor zagađenja okeana. Na moguće štete dramatično je skrenuta pažnja kada se marta 1989. godine tanker *Valdes*, vlasništvo firme “Exxon“, nasukao u Moreuzu princa Viliijama na Aljasci. Svake večeri na televiziji su prikazivane slike masovnog uništenja živog sveta, uključujući morske vidre, losose, ptice i foke. Nije bilo jasno koliko će dugo taj pomor trajati, niti da li će se priroda ikada u potpunosti oporaviti. “Exxon“ je bio primoran da plati više od jedne milijarde dolara, od čega je najveći deo bio namenjen saniranju ekološke štete, a tvrdio je i da je u mesecima što su usledili izlivanju potrošio preko dve milijarde dolara pokušavajući da ograniči razmere štete. Uprkos tome, pokrenuta je rasprava u vezi s tim da li je iznos koji je “Exxon“ platio bio adekvatan: koliko bi Amerikancima trebalo nadoknaditi štetu izazvanu naftnom mrljom? Da bi rešio ovaj problem, Kongres je 1990. izglasao Zakon o zagađenju naftom i njenim derivatima. Ovaj zakon je kombinovao sistem podsticaja s propisima. Predviđeno je da brodovi budu dvotrupci kako bi se smanjila mogućnost izlivanja“ (Stiglitz 2004).

Činjenica je kako se održiva i racionalna upotreba prirodnih resursa može implementirati u praksi, a da se ne narušavaju interesi energetske politike, s jedne strane, i politike zaštite okoliša, s druge strane. Mogući načini takvog pristupa, prema dokumentu *Prostorni plan Federacije Bosne i Hercegovine za period 2008–2028. godine* su:

- (1) uspostava intersektorskog pristupa u upravljanju biodiverzitetom i geodiverzitetom,
- (2) očuvanje tradicionalnih znanja i iskustava u procesu upravljanja biološkom i geološkom raznovršnošću i
- (3) uspostava i jačanje poticajnih ekonomskih mjera, kao i razvoj održivog turizma.

Preduvjet navedenih mjera jeste razvoj i afirmiranje sistema održive upotrebe prirodnih potencijala na nivou cijele države te osiguranje efikasnih mjera zaštite prirode kao temeljnog i najvažnijeg bosanskohercegovačkog resursa.

Da bi se iskoristile komparativne prednosti i ostvario strateški razvoj, „liberalizacija trgovine trebala bi povećati prihod neke zemlje, jer prisiljava gospodarstvo da resurse, koji se neučinkovito iskorištavaju, prebaci u one grane koje ih mogu učinkovitije upotrijebiti; odnosno, kako bi to ekonomisti rekli, da iskoristi komparativnu prednost. No ako se resursima koji su se

neučinkovito iskorištavali sad uopće ne koristi, zemlja neće postati bogatija, a upravo to se i previše puta dogodilo u provedbi MMF-ovih programa“ (Stiglitz 2004).

U skladu s navedenim činjenicama može se zaključiti kako ekonomsku održivost i daljnji razvoj Bosne i Hercegovine nije moguće osigurati i ostvariti ukoliko se u početku ne uspostave efikasni alati i mehanizmi neophodni za usaglašavanje i integriranje energetske politike i politike zaštite okoliša. Takvim usaglašavanjem moguće je postići racionalno i održivo upravljanje raspoloživim prirodnim potencijalima, njihovu racionalnu i održivu upotrebu (korištenje) kroz usmjeravanje prema učinkovitijim privrednim i drugim granama, te implementiranje razvojnih strategija.

U današnjem vremenu koncepti upravljanja energijom i energetske efikasnosti postali su ključnim osnovama efikasnog i efektivnog funkcioniranja energetske sektora i energetske sistema svih uređenih društava i država. Na implementiranju ovih koncepata insistiraju i mnoge međunarodne konvencije i sporazumi. Suštinski cilj toga jeste stvaranje globalne zajedničke osnove za borbu usmjerenu na obezbjeđenje uvjeta za opstanak i daljnji razvoj civilizacije, što permanentno uključuje očuvanje okoliša i prirodne sredine. To su ujedno i ključni preduvjeti za postizanje ciljeva održivog energetske rasta i razvoja.

Suština razvoja nove energetske paradigme prema Majklu Bradšavu (*Michael J. Bradshaw*) jeste „kako dizajnirati novu energetske politiku u čijem se središtu nalaze sigurnost opskrbe i klimatske promjene“ (Bradshaw 2010).

U tom kontekstu, države se u provedbi energetske politika služe najrazličitijim instrumentima i mehanizmima. Oni su usmjereni, prije svega, na naknade, poreze, subvencije, poticaje, dozvole i druge slične mjere. Tako su, npr., ekonomski instrumenti koji se odnose na okoliš oni koji „novčanim poticajima i opterećenjima potiču promjenu ponašanja proizvođača i potrošača prema smanjenju onečišćivanja okoliša, odnosno iz kojih se financira poboljšanje stanja okoliša. Pridonose i prikupljanju sredstava za ulaganja u zaštitu okoliša te podupiru načela održivog razvoja jer mijenjaju relativne cijene dobara i usluga koje mogu negativno utjecati na okoliš“ (Bradshaw 2010).

Država svojom aktivnom energetske politikom i politikom zaštite okoliša najbolje je osposobljena i sposobna intervenirati s ciljem otklanjanja (negativnih) eksternih efekata u oblasti energetske sektora, kao jedne od najizraženijih nesavršenosti tržišta. Dakle, država je taj akter koji putem svojih „institucionalno utvrđenih mehanizama i regulatornih funkcija,

sprovodi određenu ekološku politiku i primeni koncept održivog razvoja“ (Stojanović 2005).

Naime, država (javni sektor) je akter koji, zauzimajući stav o tome da li su neka ponašanja potrebna ili ne, određuje kako će ljudi djelovati na eksternalije i kako će se, samim time, ponašati. Ako država ocijeni i procijeni da su eksternalije nepoželjne i negativne, onda može putem mjera zabrane, prinude, povećanja poreza, strožijih zakonskih i drugih sličnih normi utjecati na ispravljanje takvih eksternalija, uključujući svakako i njihovo preveniranje. U tom kontekstu, državna regulativa i propisi (državna legislativa) imaju značajnu i važnu ulogu. Jaka državna regulativa može već u samim počecima i začecima spriječiti pojavu i kasnije djelovanje negativnih eksternalije, navodeći individue i poduzeća na racionalno ponašanje i produciranje pozitivnih eksternalija. Regulativa u oblasti zaštite okoliša i životne sredine je internacionalizirana na način da se više država, povezanih međusobno kroz razne međunarodne i nadsobne organizacije, udruže u zajedničkoj borbi na sprečavanju globalnog zagađenja. Time se problemi eksternalija internacionaliziraju i podižu na viši nivo odlučivanja i rasprave.

U slučajevima zagađenja „treba razlikovati dvije važne vrste regulacije. Prva je su tzv. *propisi zasnovani na performansama*, gdje država vodi računa isključivo o krajnjem rezultatu – količini proizvedenog zagađenja“ (Stiglitz 2004). Temeljem toga plaća veće kazne ukoliko više zagađuje. Druga vrste regulacije jesu tzv. *propisi o inputima*, gdje država „npr. može da zabrani korištenje izvjesnih vrsta uglja, odnosno može od firmi da zahteva korišćenje čistača dimnjaka i drugih uređaja za smanjenje zagađenja, ili podizanje dimnjaka do određene visine“ (Stiglitz 2004).

Nasuprot novčanim kaznama, država može i subvencionirati određene mjere usmjerene na smanjenje zagađenja, čime se mogu postići znatni i efikasni rezultati u smanjenju nivoa zagađenja. Poduzeća često rado prihvataju takvu vrstu regulacije (pomoći) od države, što svakako ima pozitivan utjecaj u svim aspektima (i aspektima proizvodnje i zaposlenosti, kao i aspektima zaštite okoliša i životne sredine).

Isto tako, država (javni sektor) može aktivirati i druge mjere. Jednu takvu predlaže i Gregori Menkju (*Gregory N. Mankiw*) koji smatra da država „umjesto reguliranja ponašanja, kao odgovor na određenu eksternaliju može koristiti mjere temeljene na tržištu da bi sjedinila privatne poticaje s društvenom učinkovitošću“ (Mankiw 2006). Za najindikativniji primjer takvih mjera uzima uvođenje tzv. piguovskih poreza (prema ekonomisti Arturu Piguu, 1877–1959). Ti porezi podrazumijevaju poreze nametnute s ciljem utjecaja na ispravljanje negativnih eksternalija, jer se putem njih mogu smanjiti zagađenja, uz znatno niže troškove za društvo.

Suština piguovskih poreza jeste uvođenje određene visine poreza na količinu otpadnih materijala koje poduzeća izbacuju van, čime direktno ne dira i ne utječe na određenje toga kolika će biti količina otpadnih tvari, kao ni na smanjenje nivoa produkcije proizvoda ili usluga, već se samo uvodi porezna stopa na ono čime poduzeće uzrokuje negativne eksternalije. Iako samo po sebi ni ovo rješenje nije idealno, ipak je poželjno i izvodivo od države (javnog sektora) kao reakcija na eksternalije.

Zaključna razmatranja

Koliki značaj države pridaju pitanjima iz oblasti energetske politike i politike zaštite okoliša, govori i činjenica da pojedine države u okviru svojih vlada imaju posebna ministarstva (resore) za zaštitu okoliša i životne sredine. Time nastoje najdirektnije utjecati na sprečavanje zagađenja okoliša i očuvanje stabilnosti ukupnog biodiverziteta, ali i svih ostalih društvenih odnosa i kretanja.

Svakako da u procesu državnog (javnog) odlučivanja o pitanjima iz okvira zaštite okoliša ključnu ulogu ima racionalni izbor. Racionalnost je vrhunska vrijednost svakog procesa javnog odlučivanja, pa tako i odlučivanja o mjerama i instrumentima zaštite okoliša i životne sredine. Prema teoriji racionalnog izbora, odluka koja će se donijeti ovisi od aktualnih ponuđenih i datih mogućnosti između kojih se vrši izbor, zatim od posljedica takvih mogućnosti kao i osobnih interesa i preferencija.

Upravo je pitanje postizanja racionalnosti (čiste racionalnosti) prilikom donošenja javnih odluka o zaštiti okoliša od ključne važnosti, zbog činjenice što je na djelu permanentni sraz i konflikt politika zaštite okoliša, s jedne strane, i energetske politike, s druge strane. Uspostaviti balans i pronaći kompromis za te dvije suštinske državne politike predstavlja veliki izazov svim donosiocima političkih odluka. Postići čisti racionalni izbor u smjeru usaglašavanja i integriranja navedenih javnih politika predstavlja veliki izazov i zadatak za svako društvo i državu odnosno njene političke aktere.

U Bosni i Hercegovini je mali broj primjera uspješnog rješenja konflikta i pozitivnog usaglašavanja i integriranja navedenih dviju strateških sektorskih javnih politika. A činjenica je da su one jedne od ključnih javnih politika za razvoj i rast bh. ekonomije i društva u cjelini. Svemu tome doprinosi ponajviše složenost i neuređenost ukupnog društveno-političkog sistema. Najveća kočnica državnim mjerama usaglašavanja i integriranja energetske politike i politike zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini jeste diferenciranost i decentraliziranost javnog odlučivanja, tj. egzistiranje više nivoa vlasti i odlučivanja, što dalje producira nedefinirane i nejasne nadležnosti u tim

oblastima. Takva situacija otvara prostor privatnim interesima i lobijima, osobito u oblasti energetskog razvoja, gdje se privatni interesi i ciljevi nastoje prikazati i pokazati kao društveno poželjni.

Imajući u vidu navedene činjenice, država Bosna i Hercegovina, tj. njene institucije i organi, gotovo da i nemaju nadležnosti u oblastima energetskih politika i politika zaštite okoliša, što još više otežava pozitivne procese rješavanja konflikata i usaglašavanja tih dviju javnih politika. Na djelu je anarhija u kojoj se profiliraju i profitiraju isključivo pojedinci, privatnici i privatni lobiji, a na štetu razvoja društva i države, prirodnog okoliša te zdravlja stanovništva.

Literatura

1. Bačun, D., M. Matešić, M. A. Omazić (2012) *Leksikon održivog razvoja*, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb.
2. Bradshaw, J. M. (2010) „Global energy dilemmas: a geographical perspective“, *The Geographical Journal*, 176 (4), str. 275–290.
3. Colebatch, H. (2004) *Policy*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
4. Đorđević, S. (2009) *Analize javnih politika*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu – Čigoja štampa, Beograd.
5. Đukić-Suhajček, T. (2013) *Upravljanje resursima* (online), dostupno na: <http://prime.ba/upravljanje-prirodnim-resursima/>.
6. Grdešić, I. (2006) *Osnove analize javnih politika*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
7. Heywood, A. (2004) *Politika*, Clio, Beograd.
8. Howlett, M., M. Ramesh (1995) *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*, Oxford University Press, Toronto – New York – Oxford.
9. Jašarević, F., E. Kuka (2016) „Specifičnosti kreiranja i implementiranja javnih politika u Bosni i Hercegovini“, u: Macanović, N., ur., *Zbornik radova Društvene i naučne aktuelnosti*, Centar modernih znanja, Banja Luka, str. 6–28.
10. Lindov, O. (2011) *Transport i okoliš*, Fakultet za saobraćaj i komunikacije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
11. Mankiw, N. G. (2006) *Osnove ekonomije*, treće izdanje, MaTe d.o.o., Zagreb.
12. McGowan, F. (1996) „Energy Policy“, u: Kassim, H., A. Menon, ur., *The European Union and National Industrial Policy*, Routledge, London, str. 132–152.
13. Milutinović, M., S. Kačar (2012) „Javne politike oblast politikologije“, *Svarog*, 5, str. 34–55.

14. Miošić, N., J. Berković, M. Horvat (2014) *Analiza i zagovaranje javnih politika*, Lebera, Zagreb.
15. Pešić, V. R. (2002) *Ekonomika prirodnih resursa i životne sredine*, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
16. Petak, Z. (2002) „Komparativne javne politike: mogu li se uspoređivati rezultati djelovanja vlada?“, *Politička misao*, Vol. XXXIX, 1, str. 51–62.
17. Petek, A. (2012) „Što su hrvatske javne politike?“, *Političke analize*, 11, str. 37–45.
18. Peters, G. (2004) *American Public Policy – Promise and Performance*, Cq Press, Washington D.C.
19. *Prostorni plan Federacije Bosne i Hercegovine za period 2008–2028. godine*, „Zaštita i unapređenje okoliša“, 2012, Federalno ministarstvo prostornog uređenja, Sarajevo – Mostar.
20. Rakić, G., F. Kolašinac (2009) „Uloga energetske efikasnosti u funkciji očuvanja životne sredine“, u: Zbornik radova *Ekološka bezbjednost u postmodernom ambijentu*, Panevropski univerzitet, Banja Luka, str. 157–165.
21. Samuelson, A. P., W. D. Nordhaus (2007) *Ekonomija*, osamnaesto izdanje, Mate d.o.o., Zagreb.
22. Stanić, M. (2012) „Javne mjere i instrumenti u politici zaštite životne sredine“, u: Zbornik radova sa 10. međunarodnog naučnog skupa *Sinergija 2012*, Univerzitet Sinergija, Bijeljina, str. 413–421.
23. Stiglitz, E. J. (2004) *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, prvo izdanje, Algoritam, Zagreb.
24. Stiglitz, E. J. (2004) *Ekonomija javnog sektora*, prvo izdanje, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
25. Stipetić, D. (2013) „Utjecaj *policy* – kapaciteta države na razvoj energetske politike u Njemačkoj: studija slučaja 'nove energetske paradigme'“, *Politička misao*, 50 (3), str. 129–154.
26. Stojanović, I. (2005) *Ekonomija*, peto dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd.
27. Stojiljković, A. (2010) „Donošenje odluka u savremenoj državi“, u: Pavlović, V., Z. Stojiljković, prir., *Savremena država: struktura i socijalne funkcije*, Konrad Adenauer Stiftung – Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu – Centar za demokratiju, Beograd
28. *Strategija zaštite okoliša Federacije Bosne i Hercegovine 2008–2018*, 2008, Sarajevo, Federalno ministarstvo okoliša i turizma.
29. www.kakanjcement.ba.